

Martin Drenthen

De natuur als strijd van interpretaties?

Uit: M. Drenthen, A. Simons (red.), *Al het goede uit de natuur: Ethiek op de tweesprong tussen zijn en behoren*, CEKUN, Nijmegen 1998, p. 23-36

Inleiding

In deze bundel staat de spanning centraal tussen een ethiek die uitgaat van het morele subject en diens vermogen zich moreel te oriënteren, en een ethiek die meent dat morele oriëntatie op de een of andere manier moet worden afgeleid uit een inzicht in de aard van de werkelijkheid, of uit 'de natuur'. Ik wil in mijn bijdrage bekijken of deze spanning tussen ethisch subjectivisme enerzijds en ethisch naturalisme anderzijds kan worden verhelderd met behulp van het werk van Friedrich Nietzsche.

De hierboven geschetste spanning tussen het subject en zijn wereld — tussen de pretentie van het subject om zich op eigen houtje te oriënteren, en zijn vermogen om de grondstructuur van de werkelijkheid te doorgronden — kan voortdurend worden aangetroffen in het werk van Nietzsche. Nietzsche laat zich echter niet dwingen tot een keuze voor één van beide momenten. In plaats daarvan ziet hij beide ethische modellen als twee elementen die elkaar noodzakelijk vooronderstellen, als twee polen in de spanningsvolle verhouding waaruit de morele relatie van de mens met zijn wereld bestaat.

Nietzsches filosofie kan worden begrepen als een filosofie die bewust de spanning tussen beide momenten in stand houdt en waar mogelijk zelfs intensiveert. Denkend vanuit deze spanning, bekritiseert Nietzsche het subjectivisme vanuit het naturalisme en vice versa. Nietzsche speelt ethisch subjectivisme en ethisch naturalisme als het ware tegen elkaar uit, en denkt vanuit een raamwerk waarbinnen de dynamiek tussen beide momenten als wezenlijk verschijnt en het begrip 'interpretatie' een sleutelrol vervult.

We kunnen zelf zeggen dat het de spanning tussen subjectivisme en naturalisme zelf is waarmee Nietzsche zich moreel engageert. In deze bijdrage wil ik onderzoeken in hoeverre deze spanning zelf op zijn beurt in naturalistische termen kan worden gedeut. Een dergelijke positie zou ik — op paradoxale wijze — een hermeneutisch 'naturalisme' willen noemen.

Nietzsches leer van de wil tot macht

Zoals gezegd speelt Nietzsche in zijn filosofie het subjectivisme en het objectivisme tegen elkaar uit. Daarbij speelt Nietzsches leer van de wil-tot-macht een centrale rol. In die leer geeft Nietzsche een beschrijving van de gehele werkelijkheid die we — in zekere zin, maar daarover zodadelijk meer — metafysisch kunnen noemen. Nietzsches 'metafysica' vat alle werkelijkheid op als 'wil tot macht'. Alles wat is wordt door Nietzsche geïnterpreteerd als verschijningsvorm van een of andere machtswil. Ik zei zojuist dat Nietzsches leer van de wil tot macht *in zekere zin* een metafysica is. Nietzsches leer is namelijk alleen in zoverre een metafysica, dat ze een uitspraak doet over de gehele werkelijkheid. Nietzsche doet nadrukkelijk geen uitspraak over de 'ware aard van de werkelijkheid', of het 'diepste wezen der dingen'. Met hetzelfde recht zouden we Nietzsches leer daarom *anti*-metafysisch kunnen noemen.

Nietzsches centrale these is dat de gehele werkelijkheid bestaat uit interpretaties, dat er voor ons alleen interpretaties bestaan waarin een bepaald perspectief op of uitleg van ervaringen van de

wereld wordt gegeven. Daarachter kan volgens Nietzsche niet meer gekeken worden. Er bestaat volgens Nietzsche geen ware werkelijkheid, maar slechts interpretaties waarin de wereld wordt verwoord. Interpretaties creëren in zekere zin pas realiteit.

Nietzsche presenteert zijn eigen invalshoek nadrukkelijk als één mogelijk perspectief — een interpretatie die een alternatief wil bieden voor de meer gangbare. Toch heeft Nietzsche met zijn these van de wil tot macht wel degelijk de pretentie niet zomaar een interpretatie te zijn. Hij wil iets zeggen over de werkelijkheid in zijn geheel en wel op een meer adequate manier dan de gangbare metafysica. Nietzsche maakt nadrukkelijk een onderscheid in goede en slechte filologie, tussen meer en minder adequate interpretaties. Nietzsche beweert dat zijn uitleg een machtigere is: degene die eenmaal heeft ingezien dat we ons steeds interpreterend tot de werkelijkheid verhouden kan nooit meer naïef in de pretenties van de traditionele metafysica geloven maar kan de oude metafysische uitspraken nog slechts zien als een mogelijke interpretatie. De moderne mens kijkt niet langer zonder meer naar de werkelijkheid, maar is zich ook altijd ervan bewust dat hij op een bepaalde manier kijkt.

De leer van de wil tot macht komt dus niet primair in plaats van de oude metafysische interpretaties, maar wil er vooral de logica van laten zien. Ze geeft een perspectief op de werkelijkheid, dat de perspectief-gebondenheid van al het werkelijke toont, zonder die te kunnen (of willen) opheffen of overstijgen. In het vervolg noem ik de leer van de wil tot macht daarom een ‘anti-metafysische metafysiek’, om duidelijk te maken dat de leer van de wil tot macht een door en door dubbelzinnige doctrine is.

Wil tot macht als kritiek op het subjectivisme

Vanuit de wil tot machtsleer geeft Nietzsche een radicale kritiek op zowel het subjectivisme als ook op het objectivistische naturalisme. Ik zal beide kritische momenten hieronder bespreken. De leer van de wil tot macht leidt allereerst tot een radicale kritiek op de subjectiviteitsidee. Door de mens te interpreteren in termen van wil tot macht wordt duidelijk dat de mens allesbehalve het geprivilegieerde ‘centrum’ is dat hij meent te zijn.

In zijn leer *naturaliseert* Nietzsche het menselijke zelfbeeld¹. Het subject wordt door Nietzsche geïnterpreteerd in termen die zijn ontleend aan de moderne natuurwetenschappen. Op deze wijze haalt Nietzsche de bijzondere glans van begrippen als ‘rede’ en ‘ziel’, en probeert ze te interpreteren als louter natuurlijke zaken. In JGB 230 schrijft Nietzsche:

den Menschen nämlich zurück übersetzen in die Natur; über die vielen eitlen uns schwärmerischen Deutungen und Nebensinne Herr werden, welche bisher über jenen ewigen Grundtext homo natura gekritzelt und gemalt wurden; machen, dass der Mensch fürderhin vor dem Menschen steht, wie er heute schon, hart geworden in der Zucht der Wissenschaft, vor der *anderen* Natur steht, mit unerschrockenen Oedius-Augen und verklebten Oedipus-Ohren, taub gegen die Lockweisen alter metaphysischer Vogelfänger, welche ihm alzulange zugeflötet haben: ‘du bist mehr! du bist höher! du bist andrer Herkunft!’ — das mag eine seltsame, und tolle Aufgabe sein, aber es ist eine *Aufgabe* — wer wollte dass leugnen!

Het gaat Nietzsche er dus expliciet om de mens eens onbevooroordeeld te bezien zoals wij dat

---

¹ Hier moet worden opgemerkt de ‘naturaliseren’ hier niet — zoals gebruikelijk — moet worden opgevat als louter de natuurwetenschappelijke studie van de mens. Weliswaar bestaat er een sterke verwantschap tussen Nietzsches naturalisering en de wijze waarop de natuurwetenschappen de mens bestudeert, maar Nietzsches naturalisme is nadrukkelijk een *wijsgerige* methode om bepaalde interpretaties van de mens te boven te komen.

ook met de overige natuur doen.

Door deze naturalisering verdwijnt de evidentie waarmee het morele subject meende in staat te zijn tot een gefundeerd oordeel over de werkelijkheid. Vanuit Nietzsches 'genaturaliseerde' kijk wordt het fundament van de traditionele subject-ethiek problematisch: de verschillende oordelen verschijnen als interpreterende machtsgrepen waarmee het subject de werkelijkheid probeert hanteerbaar te maken. Het subject kan binnen Nietzsches optiek niet langer een beroep doen op een bovennatuurlijke oorsprong of goddelijk inzicht, precies omdat Nietzsches methodisch van dergelijke begrippen wil afzien.

Behalve een naturalisering behelst de leer van de wil tot macht ook een *fragmentarisering* van het subject. Het subject is volgens Nietzsche niet de eenheidsgrond die ons kennen of waarderen zou kunnen stutten. De eenheid van het subject is volgens Nietzsche slechts een illusie. Volgens Nietzsche geloven mensen in het bestaan van een subject of een of andere 'ziel', omdat de grammatica ons ertoe verleidt te geloven dat er in werkelijkheid iets correspondeert met het woordje 'ik'. Daartegenover stelt Nietzsche dat de mens vele verschillende driften of subjecten in zich draagt. Hij stelt dat we de ziel ook zouden kunnen opvatten als een "Gesellschaftsbau der Triebe und Affekte". (JGB 12). Datgene wat wij 'subject' noemen, is niets anders dan de voorlopige hiërarchische ordening van de verschillende driften, die we moeten begrijpen als het tijdelijke resultaat van de strijd tussen die driften. Relatief stabiele eenheden zijn uitdrukking van een voorlopige status quo in deze strijd.

Daarnaast leidt de leer van de wil tot macht ook tot een *decentring* van de mens. De mens is in Nietzsches optiek geen autonoom centrum van de werkelijkheid, maar altijd al opgenomen in een weefsel van relaties, interpretaties en betekenissen die er in zekere zin 'eerder zijn'. Het weefsel van willen tot macht bepaald de mens, niet andersom. De mens is niet autonoom als het erom gaat de wereld te interpreteren, maar is altijd al opgenomen in een krachtenspel van interpreterende instanties. Ook in die zin is de mens wil tot macht: zoals alles wat bestaat bevindt hij zich binnen een dynamisch stelsel van verschillende interpreterende instanties.

Het is belangrijk de wil tot macht goed te begrijpen. De wil tot macht is volgens Nietzsche een concept dat bedoeld is op het fysische en fysiologische begrip 'kracht' van een 'binnenwereld' te voorzien. Hoewel Nietzsches leer op veel punten parallellen vertoont met een fysiologische krachtentheorie, is er een belangrijk verschil. Nietzsches leer is bijvoorbeeld duidelijk niet atomistisch. De wereld bestaat niet uit een vaste hoeveelheid 'willen' of driften die met elkaar interacteren, maar elke wil tot macht kan worden opgevat als het resultaat van interpretaties van andere willen tot macht. Een ander verschil is dat de 'willen' bij Nietzsche niet zomaar krachten zijn met een mentale 'binnenkant', maar dat het tot de essentie van de machtswillen behoort dat ze *interpreteren*. Elke wil tot macht probeert als interpretatie de weerbarstige werkelijkheid meester te worden. Dat doet een interpretatie door het onbekende uit te leggen in termen van iets dat bekend is.

Interpretatie vooronderstelt weerstand. Een wil tot macht is altijd ook wil tot *overmacht*. Er moet iets zijn waarover de wil tot macht overmacht wil en dat kan alleen een andere wil zijn. Elke wil tot macht vooronderstelt dus weerstand: er bestaat noodzakelijk een veelheid aan willen tot macht. Daarnaast bestaat elke 'wil' zelf weer uit een samenspel van verschillende willen. En als alles wat is wil tot macht is, dan impliceert dat dat de werkelijkheid een strijd van willen tot macht is of ook een strijd van elkaar bestrijdende interpretaties. Een dergelijke visie leidt tot wat we een hermeneutische ontologie zouden kunnen noemen: alle werkelijkheid die ons iets aangaat bestaat alleen binnen interpretaties, elke nieuwe interpretatie ontstaat als resultaat van een samenspel van andere interpretaties en is niet zozeer het resultaat van een autonoom proces van betekenis-toekennen of het louter registreren van een voorgegeven waarheid.

Met zijn uitleg van morele fenomenen in termen van wil tot macht decentreert, fragmentariseert en naturaliseert Nietzsche dus het (moreel waarderende en kennende) subject. Hij verwerpt daarmee het onderscheid van Kant tussen de fenomenale en de noumenale mens. Nietzsche wil ook de waarderende en interpreterende mens interpreteren in volledig natuurlijke termen. Volgens Nietzsche zijn ook de morele oordelen van de mens een uitvloeisel van een web van machtsrelaties waarin de mens is opgenomen. Deze analyse leidt tot een grondige kritiek op de absolute waarheidspretentie van ethische oordelen. Nietzsche roept op tot een juiste filologie — dat wil zeggen een eerlijk interpretatie waarin we onszelf niet ontzien en in een schone schijn onszelf voortdurend mooier voordoen dan we in werkelijkheid zijn.

De natuur functioneert in deze moraalkritiek als een ‘tegenbegrip’ tegenover morele maskeringen. In *die fröhliche Wissenschaft* 335 geeft Nietzsche aan hoe een mens met een intellectueel geweten door middel van een ‘naturalistische’, achterdochtige analyse van zijn eigen waarden, zijn eigen waarden kan zuiveren en beter in staat te zijn eigen waarden te creëren:

Aber warum hörst du auf die Sprache deines Gewissens? Und inwiefern hast du ein Recht, ein solches Urtheil als wahr und untrüglich anzusehen? Für diesen Glauben — giebt es da kein Gewissen mehr? Weisst du Nichts von einem intellectuellen Gewissen? Einem Gewissen hinter deinem ‘Gewissen’? Dein Urtheil ‘so ist es recht’ hat eine Vorgeschichte in deinen Trieben, Neigungen, Abneigungen, Erfahrungen und Nicht-Erfahrungen; ‘wie ist es da entstanden?’ musst du fragen, und hinterher noch: ‘was treibt mich eigentlich, ihm Gehör zu schenken?’ [...] [A]uf hundert Arten kannst du deinem Gewissen Gehör geben. Dass du aber diess und jenes Urtheil als Sprache des Gewissens hörst, also, dass du Etwas als recht empfindest, kann seine Ursache darin haben, dass du nie über dich nachgedacht hast und blindlings annahmst, was dir als recht von Kindheit an bezeichnet worden ist: oder darin, dass dir Brod und Ehren bisher mit dem zu Theil wurde, was du deine Pflicht nennst, — es gilt dir als ‘recht’, weil es dir deine ‘Existenz-Bedingung’ scheint (dass du aber ein Recht auf Existenz habest, dünkt dich unwiderleglich!). Die Festigkeit deines moralischen Urtheils könnte immer noch ein Beweis gerade von persönlicher Erbärmlichkeit, von Unpersönlichkeit sein [...]. [E]schränken wir uns also auf die Reinigung unserer Meinungen und Werthschätzungen und auf die Schöpfung neuer eigener Gütertafeln: — über den ‘moralischen Werth unserer Handlungen’ aber wollen wir nicht mehr grübeln! [...] Wir aber wollen Die werden, die wir sind, — die Neuen, die Einmaligen, die Unvergleichbaren, die Sich-selber-Gesetzgebenden, die Sich-selber-Schaffenden! Und dazu müssen wir die besten Lerner und Entdecker alles Gesetzlichen und Nothwendigen in der Welt werden: wir müssen Physiker sein, um, in jenem Sinne, Schöpfer sein zu können, — während bisher alle Werthschätzungen und Ideale auf Unkenntniss der Physik oder im Widerspruch mit ihr aufgebaut waren.

Wil tot macht als anti-naturalistische theorie

We hebben reeds gezien dat Nietzsches naturalisme niet moet worden verward met naturalisme in de meer gangbare betekenis, waarbij het moderne naturalisme uitgaat van de gedachte dat men uit objectieve wetenschappelijke kennis van de natuur normatieve lessen kan trekken en het klassieke naturalisme meent dat de natuur een voorgegeven (goddelijke) morele orde in zich draagt. De leer van de wil tot macht loopt uit in een kritiek op zulke naïeve vormen van ethisch naturalisme.

Volgens Nietzsche bestaan er alleen interpretaties van de werkelijkheid — de tekst op zichzelf is voor ons ontoegankelijk. Elke uitspraak die pretendeert iets over de ‘ware’ werkelijkheid te zeggen wordt door Nietzsche ontmaskerd als voortkomend uit en onderworpen aan een bepaalde moraal. Elke morele interpretatie van de natuur is slechts een projectie van een hiërarchische orde binnen de eigen natuur — de gehoorzaamheid aan een bepaalde moraal. In *Jenseits von Gut und Böse* 9 geeft Nietzsche een radicale kritiek op de gedachte van de stoïsche filosofie, die stelt dat de mens overeenkomstig de natuur moet leven.

In Wahrheit steht es ganz anders: indem ihr entzückt den Kanon eures Gesetzes aus der Natur zu lesen vorgebt, wollt ihr etwas Umgekehrtes, ihr wunderlichen Schauspieler und Selbst-Betrüger! Euer Stolz will der Natur, sogar der Natur, eure Moral, euer Ideal vorschreiben und einverleiben, ihr verlangt, dass sie 'der Stoa gemäss' Natur sei und möchtet alles Dasein nur nach eurem eignen Bilde dasein machen — als eine ungeheure ewige Verherrlichung und Verallgemeinerung des Stoicismus! Mit aller eurer Liebe zur Wahrheit zwingt ihr euch so lange, so beharrlich, so hypnotisch-starr, die Natur falsch, nämlich stoisch zu sehn, bis ihr sie nicht mehr anders zu sehen vermögt, — und irgend ein abgründlicher Hochmuth giebt euch zuletzt noch die Tollhäusler-Hoffnung ein, dass, weil ihr euch selbst zu tyrannisiren versteht — Stoicismus ist Selbst-Tyrannie —, auch die Natur sich tyrannisiren lässt: ist denn der Stoiker nicht ein Stück Natur?... Aber dies ist eine alte ewige Geschichte: was sich damals mit den Stoikern begab, begiebt sich heute noch, sobald nur eine Philosophie anfängt, an sich selbst zu glauben. Sie schafft immer die Welt nach ihrem Bilde, sie kann nicht anders; Philosophie ist dieser tyrannische Trieb selbst, der geistigste Wille zur Macht, zur 'Schaffung der Welt', zur *causa prima*.

Elke uitspraak over de ware aard van de werkelijkheid is in werkelijkheid interpretatie. Ook de leer van de wil tot macht presenteert zichzelf daarom nadrukkelijk als een *interpretatie* van de werkelijkheid, en niet als een afspiegeling van de werkelijkheid zelf. De leer van de wil tot macht is dubbelzinnig in zoverre ze in de erkenning van haar eigen perspectiviteit natuurlijk opnieuw haar eigen geldigheid bevestigt.

Nietzsches filosofie bedient zich weliswaar op een radicale manier van de taal van het naturalisme, maar tegelijkertijd wordt het naturalisme zelf ter discussie gesteld. Nietzsche *suggereert* in zijn kritiek op allerlei onjuiste interpretaties dat hij zelf over een juist inzicht beschikt in de werkelijkheid die wordt gecorrumpeerd. Maar op het moment dat de lezer bereid is daarin mee te gaan benadrukt Nietzsche dat het hier 'slechts' zijn eigen interpretatie betreft: dat ook dit weten perspectivisch is en dat er daarnaast ook andere interpretaties mogelijk zijn. Anderzijds bevestigt deze erkenning opnieuw de these dat elke waarheidspretentie als interpretatie bestaat. Door de bijzondere — ironische — aard van Nietzsches beroep op de natuur roepen beide momenten elkaar op en versterken elkaar. De wereld bestaat uit interpretaties en dus is ook deze uitspraak zelf een interpretatie — zij het een bijzondere. Nietzsche bedient zich van een 'antinaturalistisch naturalisme', zoals ook zijn metafysisch antimetafysisch kan worden genoemd. Nietzsche kiest nadrukkelijk voor beide momenten tezamen, niet om ze met elkaar te verzoenen maar juist om de dynamische spanning tussen beide te benadrukken.

Recapitulatie: het primaat van de interpretatie

Nietzsche laat zien dat een zuivere toegang tot de ware werkelijkheid niet mogelijk is, maar illustreert tevens dat een beroep op een voorgegeven orde in zekere zin ook onvermijdelijk is gegeven met de aard van ons morele waarden. In de plaats van een 'subjectsfilosofie' of een 'objectsfilosofie' is bij Nietzsche precies sprake van een ethiek waarin beide momenten steeds samen worden gedacht. De term die beide aspecten bemiddelt is: interpretatie. Nietzsche bestrijdt de gedachte dat de interpreet soeverein heerst over de interpretaties, of dat de werkelijkheid — het interpretandum — de interpretaties dicteert. Hij vervangt zowel het subject als ook het object door datgene wat ze beide op elkaar betreft: het proces van interpreteren zelf. De vraag is hoe deze visie doorwerkt in de ethiek van Nietzsche.

Nietzsche engageert zich nadrukkelijk met zijn paradoxale vorm van naturalisme. Zoals we hebben gezien beschouwt Nietzsche het als een opgave om het beeld van de natuur te 'ontmenselijken', de mens overeenkomstig deze natuur te 'naturaliseren' en zijn te leven vorm te geven overeenkomstig zijn beste inzicht in de werkelijkheid. Als de werkelijkheid nu wezenlijk een strijd van interpretaties is, dan moeten wij zo leven dat we dit karakter van de werkelijkheid ook optimaal weerspiegelen in onze praktische omgang met die werkelijkheid.

Het lijkt er dus op dat Nietzsche hier een eigen variant presenteert van de Stoïsche naturalisme dat zegt dat een moreel geslaagd leven de natuur weerspiegelt. Hebben we hier een Nietzscheaans alternatief voor zowel een subjectiviteitsethiek als ook voor het ethische naturalisme? We zullen zien dat Nietzsche het probleem niet zozeer oplost als wel herhaalt en intensiveert.

We zagen dat binnen Nietzsches visie de veelheid steeds het primaat heeft over de ene waarheid. Er is niet één centrum dat de interpretatie beheerst, en er is niet één werkelijkheid die in het interpreteren moet worden begrepen. In plaats daarvan bestaat er een veelheid aan interpretaties die allemaal werkelijkheid *creëren*. Nietzsche engageert zich nadrukkelijk met deze veelheid. Nietzsche bekritiseert de afzonderlijke perspectieven voor zover ze een alleenrecht opeisen en er ook daadwerkelijk in dreigen te slagen de hegemonie te veroveren ten koste van andere perspectieven. Nietzsche roept steeds het ene perspectief op tegen een ander perspectief in te gaan. Dat doet hij niet uit naam van één waar perspectief maar uit naam van de veelheid zelf! Nietzsche engageert zich met de veelheid aan strijdige perspectieven om te voorkomen dat een bepaald perspectief tiranniek wordt. Als werkelijkheid inderdaad wil tot macht is, dan is de veelheid daarin wezenlijk — dan kan er pas een werkelijkheid bestaan zodra er sprake is van een veelheid. Zodra nu een perspectief almachtig zou worden, zou de dynamiek uit het leven verdwijnen, zou er sprake zijn van degeneratie en in zekere zin van een vermindering van werkelijkheid.

Wanneer Nietzsche pleit voor een leven overeenkomstig de natuur, dan impliceert dat een pleidooi om deze strijd tussen perspectieven en moralen te affirmeren. Nietzsche lijkt dan het Stoïsche schema te herhalen, dat een geslaagd leven vereenzelvigd met een leven dat het de natuurlijke ordening weerspiegelt en nadrukkelijk affirmeert: de werkelijkheid is strijd, dus een geslaagd leven is een leven dat deze strijd affirmeert. Maar precies omdat de natuurlijke orde bij Nietzsche ‘strijd’ is, omdat het in zekere zin juist de afwezigheid van een vaste orde is die kenmerkend is voor de ‘orde’ in de natuur bij Nietzsche, omdat elke ordening slechts het tijdelijke resultaat is van een machtsstrijd en uiteindelijk weer door een andere zal worden vervangen, wordt Nietzsches pleidooi voor affirmatie aanzienlijk gecompliceerd. De vraag is namelijk hoe een dergelijke affirmatie mogelijk is.

In Nietzsches ethiek wordt elke concrete identificatie van de natuur bekritiseerd als een tirannieke inperking van andere mogelijkheden. Elke concrete moraal wordt — als het ware vanuit de natuur — bekritiseerd als een tirannieke inperking van morele betekenis. Maar dat kan niet leiden tot relativisme: wanneer we de veelheid aan perspectieven op een indifferente wijze zouden affirmeren, dan houdt de strijd tussen de verschillende perspectieven namelijk ook op te bestaan — dan zouden de verschillen tussen de perspectieven immers onverschillig worden. Nietzsche blijft daarom benadrukken dat er zonder toe-eigening en zonder machtsgrepen geen betekenis kan bestaan. De kritiek op de tirannieke moraal vindt *niet* plaats vanuit een ‘zuiver’ punt ‘buiten’ de moraal, waar de natuur op geen enkele manier getiranniseerd wordt. Nietzsche beklemtoont het scheppende karakter van het subject en bekritiseert degene die de ‘eigenlijke’ betekenis aan gene zijde van de machtsgreep legt als zijnde een “Hinterweltler”. Wanneer Nietzsche een concrete moraal bekritiseert, doet hij dat steeds vanuit een tegenovergestelde moraal, en dit perspectief van waaruit hij het eerste standpunt bekritiseert, wordt veelal later zelf voorwerp van kritiek. Nietzsche wisselt in zijn kritiek voortdurend van masker. Dat impliceert dat er volgens Nietzsche geen enkele mogelijkheid bestaat om ons ‘zuiver’ tot de werkelijkheid te verhouden. In aforisme 32 van *Menschliches Allzumenschliches I* drukt Nietzsche het als volgt uit:

Wir sind von vornherein unlogische und daher ungerechte Wesen *und können dies erkennen*: dies ist eine der grössten und unauflösbaren Disharmonien des Daseins.

Nietzsches kritiek op elke moraal als een tirannieke machtsgreep veronderstelt dus geen ‘oorspronkelijke natuur’ die door die machtsgreep wordt gecorrumpeerd. Dat wat vernietigd dreigt te worden in een tirannieke moraal is niet de natuur zelf, maar precies de strijd tussen de verschillende interpretaties zélf. En het is deze strijd van interpretaties die bij Nietzsche normerend werkt.

Nietzsche engageert zich dus met de strijd van interpretaties, niet om daarmee iets anders mogelijk te maken (een dergelijk engagement zou door zijn eigen moraalkritiek worden ontkracht) maar omwille van de strijd zelf! Maar precies opdat de strijd moet blijven doorgaan moet Nietzsche ook zelf een positie innemen binnen die strijd.

In dit spel van perspectieven en maskers maakt Nietzsche op dubbelzinnige wijze gebruik van het natuurbegrip. Enerzijds hanteert Nietzsche het natuurbegrip als tegenbegrip van de door hem bekritiseerde posities (de natuur als het steeds andere) en verschijnt de natuur als datgene wat door elke concrete identificatie onrecht wordt aangedaan. Anderzijds verwijst het natuurbegrip naar datgene wat elke contingente interpretatie overstijgt (precies omdat ze bestaat uit de strijd van willen tot macht zelf).

Nietzsche suggereert in zijn naturalistische analyse inzicht te hebben in het domein dat voorafgaat aan ons interpreteren en uiteindelijk aan de interpretaties ‘ontsnapt’. Maar ook deze laatste interpretatie van de natuur is uiteindelijk door en door problematisch. Elke bepaling van natuur impliceert volgens Nietzsche immers opnieuw een machtsgreep. Wanneer we de strijd tussen de vele natuurbeelden zelf op zijn beurt weer natuur noemen, dan halen we diezelfde veelheid weer onderuit.

Conclusie

Wanneer we over natuur willen spreken kunnen we volgens Nietzsche de beperktheid van elk perspectief en de ermee samenhangende ‘tirannie’ niet overstijgen. Weliswaar kunnen we elke concrete identificatie overstijgen, maar dat kan alleen door deze door een nieuwe te vervangen. Het aanklagen van de tirannie impliceert zelf een nieuwe tirannieke machtsgreep — tenzij we voortdurend van positie wisselen en in een kameleontische identiteit onze identiteit verliezen. We kunnen alleen afzien van een toe-eigenende interpretatie op straffe van morele onverschilligheid. Maar hoe kunnen we dan wel proberen de willekeurige gewelddadige inperking van natuur tegen te gaan? De enige mogelijkheid om de tirannie te weerstaan ligt — zo lijkt het — in de mogelijkheid om ons van de contingentie van elk perspectief bewust te zijn en daarmee de betekenis van *ons* begrip van natuur zo helder mogelijk krijgen. Zulke claims berusten altijd op een uitleg (*onze* uitleg) van onze ervaringen en vindt altijd plaats binnen een gesprek (of meer Nietzscheaans uitgedrukt: een strijd) waar ook andere visies aan deelnemen. Door enerzijds duidelijk te krijgen wat natuur *voor ons* noodzakelijk betekent (en daarmee een ‘waarheidspretentie hebben’: ‘waarheid’ is datgene wat je niet anders dan *zo* kunt denken...) en tegelijkertijd de status van die kennis zo helder mogelijk voor ogen houden, kunnen we wellicht een openheid naar én betrokkenheid op andere perspectieven betrachten. En in een dergelijke verhouding geven de verschillende perspectieven — die elk voor zich een tirannieke tendens in zich dragen — elkaar de maat.

Ik zou Nietzsches dubbelzinnige verhouding tot natuur — waarin enerzijds de natuur wordt uitgelegd in termen van een als zinvol ervaren ordening en tegelijkertijd wordt erkend dat de strijd tussen perspectieven zelf noodzakelijk is opdat er überhaupt zoiets als betekenis kan bestaan — een ‘hermeneutisch naturalisme’ willen noemen. Nietzsche heeft binnen een dergelijke hermeneutiek oog voor het per se strijdige karakter van de verschillende interpretaties — uit naam van iets dat zelf geen interpretatie meer is, maar dat slechts — op deficiënte wijze —

binnen interpretaties ter sprake kan worden gebracht.

Nietzsche lost het probleem van het subjectivisme en objectivisme niet op. Hij ontwerpt een filosofie waarbinnen het probleem hoe we ons tot de natuur verhouden opnieuw verschijnt, en op een heel radicale manier centraal komt te staan. Bij Nietzsche krijgt het probleem een welhaast existentieel karakter: het gaat er niet meer om een oplossing te geven voor de vraag hoe we gefundeerde oordelen kunnen vellen — het gaat nog slechts om de manier waarop we ons verhouden tot de onmogelijkheid daarvan.